IJTIMOIY TARMOQLARNING YOSHLAR ONGIGA TA’SIRI

Iskandarova Asila Zuxriddin qizi
Samarqand davlat chet tillar instituti, Ingliz tili fakulteti, 2-kurs talabasi
asilaiskandarova61@gmail.com
+998 88 615 16 13
Abduhakimova Sitora Jahongirovna
Samarqand davlat chet tillar instituti, Ingliz tili fakulteti, 2-kurs talabasi
abduxakimovasitora35@gmail.com
+998 88 399 81 42

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga ta’siri kognitiv, psixologik va ijtimoiy-madaniy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Unda axborot olish, muloqot qilish va o‘zini namoyon etish kabi ijobiy jihatlar bilan bir qatorda, ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik, noto‘g‘ri ma’lumotlar va ruhiy salomatlik bilan bog‘liq salbiy omillar ham ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot zamonaviy raqamli muhitda yoshlar orasida xavflarni kamaytirish hamda ijtimoiy tarmoqlardan mas’uliyatli foydalanishni targ‘ib etishda raqamli savodxonlik va tanqidiy fikrlash muhimligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar ongi, raqamli savodxonlik, kognitiv rivojlanish, psixologik ta’sir, muloqot, o‘zlikni shakllantirish.

KIRISH

Globallashuv va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi davrida ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyatni shakllantiruvchi eng ta’sirli hodisalardan biriga aylandi. So‘nggi o‘n yil ichida Facebook, Instagram, Telegram va TikTok kabi platformalar kundalik hayotda, ayniqsa yoshlar orasida, chuqur o‘rin egalladi. Bu platformalar endi faqat muloqot vositasi bo‘lib qolmasdan, balki ma’lumotlar yaratiladigan, tarqatiladigan va talqin qilinadigan dinamik muhit sifatida ham faoliyat yuritmoqda. Natijada ular foydalanuvchilarning tasavvurlari, munosabatlari va xatti-harakatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Raqamli avlod vakillari sifatida bugungi yoshlar ushbu ta’sirlarga ayniqsa moyil, chunki ularning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishi tobora ko‘proq virtual makonlarda kechmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotiga kirib borishi ularning bilim olish, boshqalar bilan muloqot qilish va o‘zligini shakllantirish usullarini sezilarli darajada o‘zgartirdi. Ijtimoiy tarmoqlar axborot olish, madaniyatlararo muloqot va o‘zini namoyon etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. U ijodkorlik, hamkorlik va global muhokamalarda ishtirok etishni rag‘batlantiradi, bu esa tanqidiy fikrlash va kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishiga ijobiy hissa qo‘shishi mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy platformalar orqali mavjud bo‘lgan ta’limiy kontent norasmiy va mustaqil ta’lim olish uchun yangi imkoniyatlar ochib bermoqda. Bu esa yosh foydalanuvchilarga an’anaviy sinf sharoitlaridan tashqarida ham intellektual dunyoqarashini kengaytirish imkonini beradi.

ASOSIY QISM

Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga ta’siri murakkab va ko‘p qirrali hodisa bo‘lib, u kognitiv, psixologik, ijtimoiy-madaniy va tarbiyaviy jihatlarni o‘z ichiga oladi. So‘nggi yillarda raqamli platformalarning jadal kengayishi yoshlarning voqelikni idrok etish, ma’lumotlarni qayta ishlash va dunyoqarashini shakllantirish usullarini tubdan o‘zgartirdi. Raqamli muhitning faol ishtirokchilari sifatida yosh foydalanuvchilar doimiy ravishda katta hajmdagi ma’lumotlarga duch

keladi. Bu esa ularning fikrlash tarzi va intellektual rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Kognitiv nuqtayi nazardan, ijtimoiy tarmoqlar axborotni qayta ishlash mexanizmlarini ham o‘zgartirmoqda. Qisqa, vizual jihatdan qiziqarli va algoritmlar orqali tanlangan kontentning uzluksiz oqimi chuqur tahliliy fikrlashdan ko‘ra tezkor iste’molni rag‘batlantiradi. N. Carrning fikricha, bunday raqamli muhitlar diqqatni jamlash va izchil tanqidiy mulohaza yuritish qobiliyatini zaiflashtirishi mumkin, chunki miya parchalangan va tez sur’atli axborot oqimlariga moslashadi [1]. Natijada, yoshlarda chuqur tahlildan ko‘ra yuzaki tushunishga moyillik paydo bo‘lishi, bu esa ularning akademik ko‘rsatkichlari va intellektual o‘sishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bilan birga, turli axborot manbalaridan foydalanish kognitiv moslashuvchanlikni oshirishi va o‘quvchilarni turli nuqtayi nazarlar bilan tanishtirishi mumkin.

Kognitiv o‘zgarishlardan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarda o‘zlik va o‘z-o‘zini anglashni shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining muhim bosqichi bo‘lib, bu davrda insonlar barqaror o‘zlikni anglashga intiladilar. E. H. Eriksonning fikricha, bu davr o‘ziga xoslik va rollarning chalkashuvi o‘rtasidagi ziddiyat bilan tavsiflanadi [2]. Ijtimoiy media platformalari o‘zini taqdim etish, tajriba o‘tkazish va ijtimoiy tasdiq olish uchun maydon yaratib, bu jarayonni kuchaytiradi. Yosh foydalanuvchilar o‘zlarining onlayn shaxsiyatlarini fotosuratlar, postlar va o‘zaro munosabatlar orqali boshqaradilar. Ko‘pincha bu jarayon “yoqdi” belgilari, izohlar va ulashuvlar ko‘rinishidagi tengdoshlar ma’qullovi bilan bog‘liq bo‘ladi. Bu o‘zini ifodalash va ijodkorlikni rivojlantirishi mumkin, biroq shaxsiyatning parchalanishi, tashqi tasdiqqa qaramlik va ijtimoiy bosimga nisbatan zaiflikning oshishiga ham olib kelishi ehtimoli bor.

Ijtimoiy tarmoqlarning psixologik ta’siri yoshlar ongiga ta’sir ko‘rsatadigan yana bir muhim omildir. So‘nggi tadqiqotlarda ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish va xavotir, depressiya hamda o‘ziga past baho berish kabi ruhiy salomatlik muammolari o‘rtasidagi bog‘liqlik qayd etilmoqda. J. M. Twenge ekran oldida o‘tkaziladigan vaqtning ko‘payishi va yuzma-yuz muloqotning kamayishi o‘smirlarda yolg‘izlik hissi va hissiy tushkunlikni kuchaytirishi mumkinligini ta’kidlaydi [3]. Ushbu hodisaning asosiy mexanizmlaridan biri ijtimoiy taqqoslashdir. Bunda yoshlar o‘z hayotini internetda namoyish etiladigan ideallashtirilgan va ko‘pincha noreal obrazlar bilan solishtiradi. Bunday “yuqoriga qarab taqqoslash” muvaffaqiyat, go‘zallik va baxt haqidagi noto‘g‘ri tasavvurlarni shakllantirib, qoniqmaslik va psixologik muvozanatning buzilishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar ijtimoiy xulq-atvor va muloqot usullariga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Bir tomondan, ular tezkor muloqot va global aloqani osonlashtiradi, yoshlarga turli madaniy va lingvistik muhit vakillari bilan muloqot qilish imkonini beradi. Bu madaniyatlararo kompetensiya, bag‘rikenglik va global xabardorlikni rivojlantirishga yordam beradi. M. Castells zamonaviy jamiyatni raqamli kommunikatsiya texnologiyalari ijtimoiy tuzilmalarni qayta shakllantiradigan va shaxslararo munosabatlarni qayta belgilaydigan “tarmoqli jamiyat” deb ta’riflaydi [4]. Boshqa tomondan, virtual muloqotning ustunligi yuzma-yuz muloqot sifatini pasaytirishi, hamdardlikni zaiflashtirishi hamda faol tinglash va hissiy sezgirlik kabi muhim ijtimoiy ko‘nikmalarning susayishiga olib kelishi mumkin.

Yana bir muhim jihat - ijtimoiy tarmoqlarning axborot tarqatish va qadriyatlarni shakllantirishdagi rolidir. Ijtimoiy media platformalari kuchli ta’sir vositasi sifatida fikrlar, munosabatlar va hatto mafkuraviy qarashlarni shakllantiradi. Kontentning yetarli darajada tartibga solinmasligi sababli yosh foydalanuvchilar ko‘pincha noto‘g‘ri ma’lumotlar, targ‘ibot va

manipulyativ kontentga duch keladilar. Bu tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarining rivojlanishiga jiddiy xavf tug‘diradi. Shu nuqtayi nazardan, D. Boyd yoshlar murakkab onlayn muhitlarda samarali harakat qila olishlari uchun raqamli savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishlari zarurligini ta’kidlaydi [5]. Manbalarni tanqidiy baholash, ishonchli va ishonchsiz ma’lumotlarni farqlash hamda manipulyativ xabarlarga qarshi tura olish qobiliyati raqamli asrda alohida ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim nuqtayi nazaridan ijtimoiy tarmoqlar katta imkoniyatlar bilan birga sezilarli qiyinchiliklarni ham yuzaga keltiradi. Ijobiy tomondan, ular norasmiy ta’lim, hamkorlik va bilim almashishni qo‘llab-quvvatlaydi. Ta’limiy materiallar, onlayn kurslar va interaktiv hamjamiyatlar o‘quvchilarga an’anaviy sinf sharoitidan tashqarida ham yangi ko‘nikmalarni egallash va bilimini kengaytirish imkonini beradi. H. Rheingoldning fikricha, ijtimoiy tarmoqlardan ongli ravishda foydalanilganda, ular ishtirokli o‘rganishni rag‘batlantirishi va raqamli kompetensiyani oshirishi mumkin [6]. Biroq ko‘ngilochar kontentdan haddan tashqari ko‘p foydalanish talabalarni o‘quv faoliyatidan chalg‘itishi va ularning rasmiy ta’limga bo‘lgan qiziqishini pasaytirishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga ta’siri ham imkoniyatlar, ham xavf-xatarlar bilan tavsiflanadi. U axborot olish imkoniyatini oshiradi, muloqotni qo‘llab-quvvatlaydi va ijodkorlikni rivojlantiradi. Shu bilan birga, kognitiv rivojlanish, ruhiy farovonlik va qadriyatlarni shakllantirish bilan bog‘liq muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shuning uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda muvozanatli va tanqidiy yondashuv zarur. Raqamli savodxonlikni oshirish, mas’uliyatli onlayn xatti-harakatlarni rag‘batlantirish va ta’lim jarayoniga mediata’limni joriy etish ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy salohiyatini maksimal darajada oshirish hamda salbiy oqibatlarini kamaytirishning asosiy strategiyalaridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Carr, N. The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains. New York: W.W. Norton & Company, 2010. 276 p.
2. Erikson, E. H. Identity: Youth and Crisis. New York: W.W. Norton & Company, 1968. 336 p.
3. Twenge, J. M. iGen: Why Today’s Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy. New York: Atria Books, 2017. 352 p.
4. Castells, M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 597 p.
5. Boyd, D. It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens. New Haven: Yale University Press, 2014. 281 p.
6. Rheingold, H. Net Smart: How to Thrive Online. Cambridge, MA: MIT Press, 2012. 248 p.